

Trečia permaina – Lietuva tampa raštinga

10.1. NUO KRYŽIUKO PRIE PARAŠO

1 pav. 1935–1939 metais datuojamoje Vytauto Augustino nuotraukoje – panemunių vaikai.

2 pav. Mažieji skaitytojai Kupiškėje Balio Buračo nuotraukoje 1935 m.

XVIII a. net ir bajorai neretai vietoj parašo dėdavo kryžiuką. XIX a. pabaigoje raštingų žmonių Lietuvoje buvo mažiau nei 50 procentų. Ir valstietiškoji Lietuvos Respublika griebė jautį už ragų – įvedė privalomą pradinį švietimą. Mokymas buvo glaudžiai susijęs su tėvynės meilės ugdymu.

Nepriklausomybės pradžioje skaityti ir rašyti nemokėjo daugiau nei trečdalis šalies gyventojų, todėl vienas didžiausių iššūkių kuriant valstybę buvo švietimo sistemos kūrimas. Juk svarbiausias tarpukario Lietuvos kaimo vaikų darbas tebebuvo ganyti gyvulius, apie tai įtaigiai pasakoja Juozas Baltušis knygoje „Parduotos vasaros“. Bet švietimo sistema darė savo, tad toliau jau matome vaikus mokykloje.

3 pav. Subačiaus pradinės mokyklos mokiniai su mokytoju, 1927 m. ruduo.

Švietimo reforma, kurią rengti imtasi vos atkūrus valstybę, pradėta visuotinai įgyvendinti 1927 metais. Kiekvienam septynerių–vienuolikos metų vaikui keturmetis pradinis mokslas tapo privalomas. Per ketvirtą dešimtmetį Lietuvoje buvo sukurta visavertė mokyklų sistema: veikė keturių klasių pradinės mokyklos, keturių klasių nepilnosios vidurinės mokyklos (progimnazijos) ir aštuonių klasių gimnazijos. Praėjus dešimtmečiui nuo reformos pradžios mokinių skaičius šalyje padvigubėjo. 1926 m. Lietuvoje buvo 2360 pradinių mokyklų, jose mokėsi 131 700 mokinių. 1938 m. mokyklų skaičius nedaug didesnis – apie 2600, bet mokinių jau apie 300 000.

Nueitas ilgas kelias nuo pradinių mokyklėlių, neretai veikiančių net ir ūkininkų namuose, prie įdomios architektūros, gerai pritaikytų mokymosi procesui gimnazijų.

4 pav. Kauno Aleksoto pradinė mokykla 1937 m., projektas Stasio Kudoko.

5 pav. Ukmergės Antano Smetonos gimnazija, pastatyta 1938 m.

6 pav. 1935 m. pastatyta Pasvalio Petro Vileišio gimnazija 1938 m. nuotraukoje.

Peržvelkime keletą išlikusių nuotraukų: kai kurioms greitai bus šimtas metų, o klasės visai panašios į dabartines. Vaikų veikla irgi panaši, nors laiptoti po medžius šiandien mokytojas tikriausiai neleistų.

7 pav. Petro Kriaučiūno pradinė mokykla Marijampolėje 1929 m.

8 pav. Sėlynės kaimo pradinės mokyklos mokiniai ir mokytojas, būsimasis partizanų vadas Leonardas Grigonis-Užpalis apie 1935 m.

9 pav. Mankšta Subartonių kaimo netoli Merkinės pradžios mokykloje 1928 m. pavasarį.

10 pav. Masališkių prie Merkinės mokyklos mokiniai 1930 m. sode atlieka žemės ūkio praktiką.

Atkreipkite dėmesį į mokinių uniformas: jos gana elegantiškos, su tautinių raštų elementais. Ir pridurkime – nuteikiančios su optimizmu kurti ateities Lietuvą.

11 pav. Berniukų ir mergaičių uniformos.

Būta ir kitokių ugdymo įstaigų. Po pradinės mokyklos kai kurie mokiniai rinkdavosi profesinę mokyklą. Jau 1926 m. amatų mokyklų buvo 12, jose mokėsi per tūkstantį mokinių.

Vėliau buvo nustatyti du šių mokyklų tipai: žemesniosios ir vidurinės amatų ir amatų-ruošos mokyklos. Kaip pavyzdinę galime prisiminti 1927 m. įsteigtą Panevėžio vidurinę amatų-ruošos mokyklą, kurioje mergaitės mokėsi kulinarijos ir konditerijos, konservavimo, marmelado gamybos, daržininkystės, gyvulininkystės, pienininkystės, sodininkystės, bitininkystės, įvairių dailiųjų amatų: audimo, mezgimo, siuvimo, nėrimo. Nuotraukoje matome jaunųjų kulinarių ir konditerių meistrystę.

12 pav. Panevėžio amatų-ruošos mokyklos mokinių pagaminti velykiniai valgiai, 1936 m.

10.2. VAIKAI IR SPALIO 9-OJI

Kai užaugsim,
Žygin trauksim.

13 pav. Pradėję vaikų darželyje, kai kurie kovotojai Vilnių vaduoja iki šiol.

14 pav. Dusetų pradžios mokyklos pirmo ir ketvirto skyriaus mokiniai su mokytoju Alfonsu Pranckūnu, 1933–1934 m.

Vilniaus praradimas 1920 m. spalio 9 d. nepriklausomoje Lietuvoje buvo minimas kasmet. Šią gedulo dieną savaip pažymėdavo net darželinukai, nuo mažens mokomi būti atsakingais šalies piliečiais. Darželiuose jie lipdydavo, karpydavo, piešdavo vėliavą, Gediminaičių stulpus, dainuodavo dainas Vilniui prisiminti, dalyvaudavo pamaldose. Tiems minėjimams kartojantis metai po metų, vaikai augo su ilgesiu ir meile tolimam, sakralizuotam, paslaptingam miestui, kurio niekada nebuvo matę.

10.3. LIETUVOS UNIVERSITETAS KAUNE

15 pav. 1932 m. pastatyti Vytauto Didžiojo universiteto Fizikos ir chemijos instituto rūmai buvo susprogdinti Antrojo pasaulinio karo pabaigoje.

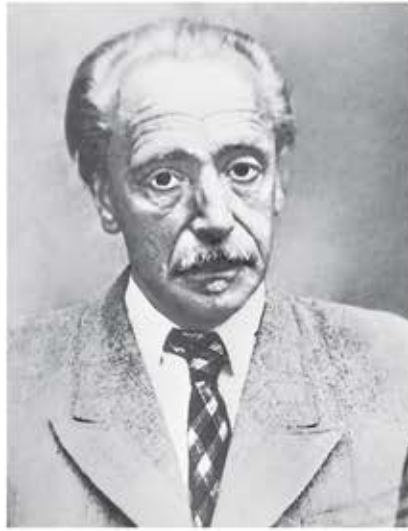
Pradėjus įgyvendinti plačią švietimo reformą, savaime iškilo mokytojų rengimo klausimas. Buvo organizuojami mokytojų kursai, bet reikėjo galvoti ir apie aukštąjį mokslą. Lietuvos universitetas turėjo atsirasti Vilniuje, bet Juozapo Pilsudskio politika lėmė, kad ten buvo įsteigtas lenkiškas Stepono Batoro vardo universitetas. Taigi Lietuvai teko atsakyti į iššūkį steigiant universitetą Kaune.

Dar 1920 m. Kaune ėmė veikti Aukštieji kursai, 1922 m. jie buvo pertvarkyti į Lietuvos universitetą. 1930 m. universitetui suteiktas Vytauto Didžiojo vardas. Aukštajai mokyklai reikėjo mokslininkų su akademine laipsniais, o jų trūko. Aišku, išsilavinusių asmenų būta, bet tik kai kurie turėjo mokslinį laipsnį. Antai tautos patriarchas Jonas Basanavičius dažnai vadinamas daktaru, nors tokio laipsnio neturėjo, tiesiog buvo gydytojas. Tiesa, Lietuvos universitetas jam suteikė garbės daktaro vardą, panašiai kaip kalbininkui Jonui Jablonskiui ar Maironiui.

Padėtį gelbėjo pasitraukę iš Rusijos ir atvykę iš Vakarų Europos kviestiniai profesoriai. Vienas jų – filosofas, kultūros istorikas Levas Karsavinas, 1913 m. Sankt Peterburgo universitete apgynęs disertaciją apie religinį gyvenimą XII–XIII amžiaus Italijoje ir 1916 m. tapęs istorijos bei teologijos mokslų daktaru, profesoriumi. Kaune

16 pav. Levas Karsavinas (1882–1952), bene žymiausias Kauno universiteto profesorius, 1949 m. sovietų suimtas mirė lageryje.

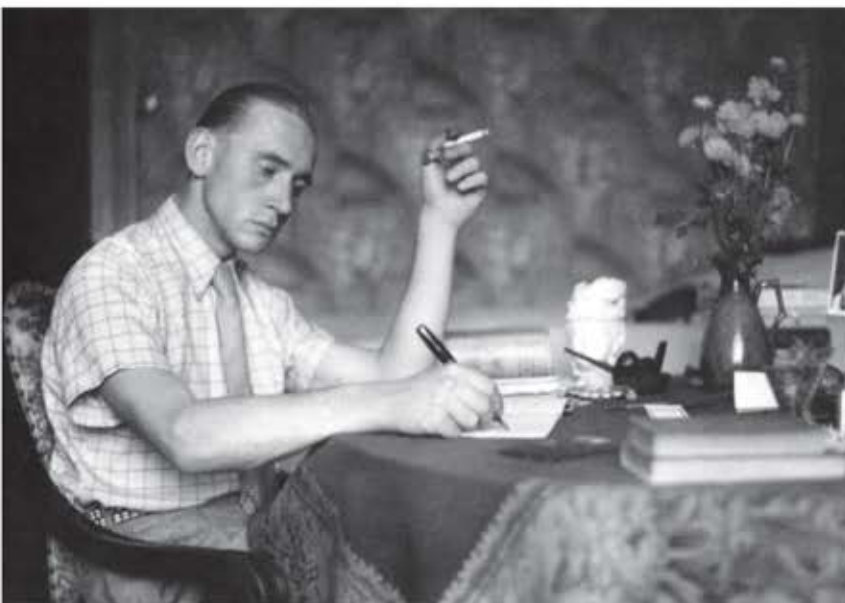
17 pav. Filosofas Vosylius Sezemanas (1884–1963).

18 pav. Teisininkas Mykolas Romeris (1880–1945).

jis puikiai išmoko lietuvių kalbą, lietuviškai parašė apibendrinamojo pobūdžio penkių tomų „Europos kultūros istoriją“. Šis išpūdingas veikalas taip ir liko nežinomas Europai.

Universitetas stiprėjo, tai įrodo jame pradėjusių mokslinę veiklą žmonių tarptautinis pripažinimas. Pavyzdžiui, pasaulinio masto lingvistas Algirdas Julius Greimas Kaune studijavo 1934–1935 m., vėliau tęsė studijas Prancūzijoje, Grenoblio universitete. Paklaustas, kaip pradėjo formuotis jo mokslinės pažiūros, jis prisiminė Kauno universitetą ir pirmiausia Levą Karsaviną, padariusį didžiausią išpūdį „savo kultūra, retorika ir gesto elegancija“, taip pat rektorį Mykolą Romerį, filosofą Vosylių Sezemaną. Greimo biografija gražiai sujungia Lietuvos švietimo reformą ir aukštąsias studijas: jo tėvas dirbo pradinių mokyklų inspektoriumi, vidurinės mokyklos mokytoju, o sūnus iškopė į pasaulinio mokslo olimpą.

19 pav. A. J. Greimas Grenoblyje 1937 m.